8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ

27. KOLOKYUMU

mersin

6-7-8 Kasım 2003

Şehircilikte Reform

TMMOB
ŞEHİR PLANCILARI
ODASI

MERSİN
ÜNİVERSİTESİ

Sıra no: 1a
Konut İşletmeleri : 301

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
27. KOLOKYUMU

"ŞEHİRCİLİKTE REFORM"

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI

MERSİN ÜNİVERSİTESİ

6-8 KASIM 2003- MERSİN

Basım Tarihi: Mart 2004
Sayfa Düzeni: Güliz Korkmaz
Baskı: Kardelen Ofset
İletişim/ Contact: Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi
Hatay Sk. No: 24/17 Kocatepe/ Ankara
Tel: (312) 417 87 70
Faks: (312) 417 90 55
www.spo.org.tr
e-posta: spo@spo.org.tr

İÇİNDEKİLER

PROGRAM III
KATILIMCILAR LİSTESİ IX
DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ BİLDİRGESİ XV
TEMATİK AÇIKLAMALAR
Şehircilik: Bir Kültür Ürünü Üretme Sorunsalı 1
Baykan GÜNAY
Şehircilikte Reform Çalışmalarına İlişkin Metodolojik ve Kuramsal Bir Değerlendirme 19
H. Tarık ŞENGÜL
ŞEHİRCİLİKTE REFORM: KURAMSAL AÇILIMLAR
Planlamada Yeni Bir Süreç, Yeni Bir Dil ve Yeni Bir Yapı Gerekliliği Üzerine 33
Semahat ÖZDEMİR
Planlamanın Yeni Sınırlarının Tanımlanmasına ve Bugünkü Şehirciliğin Dönüşümüne Giriş 43
Gökhan H. ERKAN
Planlamanın 'Yapabilirlik' Krizinde Özgürleştirici Arayışlar Üzerine 63
Gülay AŞIKOĞLU, Eylem BAL, H. Evren ERDİN, Derya ÖNCÜL, Pervin ŞENOL, Neriman YÖRÜR, Funda ALTINÇEKİÇ
Ekonomik Büyümeye Sosyal Kapital Temelinde Yerel Gözetim 81
Levent ÖZAYDIN
ŞEHİRCİLİKTE REFORM: YASAL VE KURUMSAL ARAYIŞLAR I
Yasalar Değişirken Şehir Planlama ve Kurumlar 99
Feridun DUYGULUER
Sosyal Devlet Modelinden 'Good Governance' Modeline Geçiş Sürecinde Kalkınma ve Planlama Anlayışında Gerçekleşen Değişim 113
Yeşim EDİZ ŞAHİN
Belediyecilikten Kent Yönetimine 127
Fatma ÜNSAL
ŞEHİRCİLİKTE REFORM: YASAL VE KURUMSAL ARAYIŞLAR II
Metropoliten Kentlerde Siyasal Mobilizasyonun Aracıları Olarak Büyükşehir Belediye Başkanları ve Kent Planlaması: Kent Patronlarının Kentleri 145
Savaş Zafer ŞAHİN

14:30-15:00 ÇAY-KAHVE ARASI

15:00-17:00 ŞEHİRCİLİKTE REFORM: KURAMSAL AÇILIMLAR

Oturum Başkanı: Cevat GERAY

Raportör: Osman BALABAN

Planlamada Yeni Bir Süreç, Yeni Bir Dil ve Yeni Bir Yapı Gerekliliği Üzerine

Semahat ÖZDEMİR

Planlamanın Yeni Sınırlarının Tanımlanmasına ve Bugünkü Şehirciliğin Dönüşümüne Giriş

Gökhan H. ERKAN

Planlamanın 'Yapabilirlik' Krizinde Özgürleştirici Arayışlar Üzerine

Gülay AŞIKOĞLU, Eylem BAL, H. Evren ERDİN, Derya ÖNCÜL, Pervin ŞENOL, Neriman YÖRÜR, Funda ALTINÇEKİÇ

Ekonomik Büyümeye Sosyal Kapital Temelinde Yerel Gözetim

Levent ÖZAYDIN

17:00-19:00 AÇILIŞ KOKTEYLİ

2. GÜN

9:00-10:30 ŞEHİRCİLİKTE REFORM: YASAL VE KURUMSAL ARAYIŞLAR I

Oturum Başkanı: Belma BABACAN

Raportör: E. Serdar KARADUMAN

Yasalar Değişirken Şehir Planlama ve Kurumlar

Feridun DUYGULUER

Sosyal Devlet Modelinden 'Good Governance' Modeline Geçiş Sürecinde Kalkınma ve Planlama Anlayışında Gerçekleşen Değişim

Yeşim EDİZ ŞAHİN

Belediyecilikten Kent Yönetimine

Fatma ÜNSAL

10:30-11:00 ÇAY-KAHVE ARASI

KATILIMCILAR

Baykan GÜNAY, Doç. Dr., ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

H. Tarık ŞENGÜL, Doç. Dr., ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

Cevat GERAY, Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

Osman BALABAN, TMMOB Şehir Plancıları Odası II. Başkanı

Semahat ÖZDEMİR, Doç. Dr., İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

Gökhan H. ERKAN, Şehir Plancısı, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Gülay AŞIKOĞLU, Şehir Plancısı, İzmir Konak Belediyesi

Eylem BAL, Şehir Plancısı, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

H. Evren ERDİN, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Derya ÖNCÜL, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Pervin ŞENOL, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Neriman YÖRÜR, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

Funda ALTINÇEKİÇ, Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

Levent ÖZAYDIN, Mimar Sinan Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Araştırma Görevlisi

Belma BABACAN, Şehir Plancısı

E. Serdar KARADUMAN, TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi II. Başkanı

Feridun DUYGULUER, Şehir Plancısı

Yeşim EDİZ ŞAHİN, Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

Fatma ÜNSAL, Yrd. Doç. Dr. Mimar Sinan Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

Zekai GÖRGÜLÜ, Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı

Tolga ÜNLÜ, Mersin Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Araştırma Görevlisi

PLANLAMANIN YENİ SINIRLARININ TANIMLANMASINA VE BUGÜNKÜ ŞEHİRCİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜNE GİRİŞ

GÖKHAN H. ERKAN

GİRİŞ

Bu bildiride, şehirciliğin teorik zeminini ve kuramsal yapısını çağdaş kentleşme dinamikleri bağlamında tartışabilmek ve şehir planlamanın gereksindiği yeni yapılanma ve çağdaş nesnelliğe adapte olabilme süreçlerini ve araçlarını tanımlamak için "kentsel planlamanın sınırları bugün nelerdir?" sorusu tartışmaya açılmıştır. Yeniden yapılanmanın teorik zemini ve kapsamı belirlenmeden kent planlamasının araçlarının değiştirilmesi girişimi, bu araçlardan kimilerinin ait olmadıkları zeminlerde kullanıma katılması / eklenmesi demek olacaktır. Tartışmanın anahtar kavramı olan sınır; teorik çerçevenin temelini oluşturur.

Disiplinlerarası bir öğreti ve etkinlik alanı olan planlamanın, son dönemde sosyolojik ve politik olguların yoğunluğundaki kimi konularda etkinlik ve çalışmalarda bulunması bir çatışma ve kesişme ortamı oluşmasına nedendir. Şehir planlamanın hem kendi etkinlik alanının yeniden tanımlanması, hem ilişki içinde olduğu diğer disiplinlerden ayrıldığı ve birleştiği noktaların belirlenmesi, oluşturulması muhtemel yeni şehircilik kurumlarının yetki çatışmasına maruz kalmaması için gereklidir. Başka bir deyişle; bugün, sınırların ortadan kalktığı, yetkilerin iç içe geçtiği, katılımın uzmanlık hiyerarşisini minimize ettiği, mal-sermaye-insan-bilgi akışının sınırsızca gerçekleştiği nesnel ortamda, şehirciliğin öznel varlığını ve etkinliğini sürdürebilmesi için kendi alanını tariflemesi ve yeni yetki araçlarını bu çerçevede oluşturmaya girişmesi gereklidir.

Bütün bu gerekircilik içinde, sınır kavramının felsefi bir başlangıç noktası oluşturmasıyla, bildiride, öncelikle sınırın kavramsal analizi yapılmış; çağdaş dünya düzeninde sınır kavramının neleri ifade ettiği ve neleri ifade etmeye başladığı tartışılmış ve şehir planlamada yeni bir kavramsallık, planlama araçlarında ise yeni bir kurumsal örgütlenme oluşumu tartışmaya açılmıştır. Bütüncül ve sistematik bir tartışma güdülmesi için temel başlıklar şu şekilde düzenlenmiştir.

1- sınır kavramının kavramsal analizi
2- çağdaş dünya düzeninde sınır kavramının eski ve yeni ifade biçimleri
3- 'imar işi olarak planlamanın' mevcut sınırları ve araçlarının tahlili
4- 'disiplinler arası bir okul olarak planlamanın' sınırları ve araçlarının tahlili
5- şehircilik kurumlarında yasal/yönetsel yetkilerinin ve yetki alanlarının tanımlanması
6- planlamada dışlamalar ve içermeler

Açık ki, bildiride sınır kavramının ontolojisi yapılacak değil. Herhangi bir ansiklopedide "sınır" kelimesinin içeriği ve çeşitli tarihsel dönemler boyunca ne tür değişiklikler geçirdiğine dair çok daha kapsamlı anlatılar mevcuttur. Üstelik bu tanımların her biri,üze-

rinde pek de tartışmayacağımız kadar, genel kabul görecektir. Ben özel olarak, sınır kavramının, planlama ve şehircilik açısından belirlenmiş-memiş anlamını ortaya koymaya ve kavramın bize katacağı faydaları tanımlamaya niyetliyim.

1. Sınır kavramının kavramsal analizi:

Yöntem

Anahtar kavram olarak "sınır" kavramının seçilmiş olmasının bir genel bir de özel sebebi var. Bunlardan genel olan, son birkaç onyıldır dünyada sınırların ortadan kalktığına yönelik söylemlerin artışına bağlı olarak hemen hemen tüm disiplinlerde "sınırlar" konusunda bir merak uyanması. İkincisi, yani özel olan sebep ise, 2002-2003 Öğretim yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 4. sınıfında çalışmaya başladığım ve mezuniyet sonrasında halen sürdürdüğüm "kentin sınır ve çeper bölgelerindeki yaşam ve mekan koşullarının düşüklüğü" sorunsalının temel kavramı olan "sınırın", çalışma süresince oluşturduğu kavramsal temelin kentsel planlamanın teorik düzlemine taşınabilecek bir kullanım potansiyeli olduğuna dikkat çekmek isteğim. Kavramın bir planlama çalışmasının odağından planlama disiplininin odağına taşınması onun yeniden kavramsallaştırılmasını zorunlu kılar. Dolayısıyla bu iki uğrak arasında "sınır" kavramının nasıl nitelik değiştirdiğini belirtmek için iki sorunsalı ele alış biçimleri arasındaki farkı ortaya koymalıyız.

İlk çalışma, İstanbul Tarihi Yarımada Stratejik Kentsel Planlama kapsamında, yukarıdaki sorunsala çözüm arayışı şeklinde adlandırılabilir. Çalışmanın dolayısıyla sınır kavramının bir teorik zeminden pratik zemine taşınması aşamaları özetle şu şekildedir: Öncelikle genelleştirilmiş haliyle sınır kavramının analizi yapılmış; bu analizdeki yönlenme ile sınırın idari, ekonomik, tarihi, sosyal ve fiziksel bakımlardan Tarihi Yarımada'ya özgü durumuna ulaşılmış; analiz sonucunda oluşturulan kategoriler arasında Tarihi Yarımada'nın sınırları katı sınır (basitçe diyebiliriz ki, kara surları ve deniz sınırı ile sınırlanmış yapılı çevrenin doğal-coğrafi ve yapay-tarihi değeri nedeniyle yokedilemez yapı elemanlarından oluşmasından kaynaklı katılaşma) olarak tanımlanmış; mevcut üç farklı kenar (Kara Surları, Haliç kıyısı, Marmara kıyısı) öznel nitelikleri bakımından ayrıştırılmış, tanımlanmış ve sorunsallaştırılmış; bu sorun bölgeleri içinden Tarihi Kara Surları yalnızca tarihi yapı stoğu olarak değil aynı zamanda bir yapılı çevre sınırı olarak alt çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Sınırın kavramsal analizi böylece sorun çözümüne yönelik bir araç haline gelmiş ve bunun yanında farklı düşünsel açılımlar da sağlamıştır.

AKIM ŞEMASI 1.

İkinci çalışma, yani bu bildiri, yine aynı kavramın (sınır) planlama disiplininde nasıl ele alınabileceğinin altını çizer ve yeniden yapılandırmaya giriş için farklı bir açılım sağlar. Yeniden yapılandırma talebinin ortaya çıkma gerekçesi olarak planlamanın çalışma alanı, öznel kimliği, diğer disiplinlerle etkileşime girdiği veya içiçe geçtiği noktaların belirsizliği nedeniyle kendi sınırlarının tanımlanmamışlığı gösterilmiş, sorunun aşılması için kuramsal çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiği çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

AKIM ŞEMASI 2.

2. Çağdaş dünya düzeninde sınır kavramının eski ve yeni ifade biçimleri

Bu bölümde, sınırların ortadan kalktığı dünya düzeninde aslında yeni sınırların ortaya çıktığı, eski sınırların ise şekil değiştirerek varlığını sürdürdüğü savlanmaktadır. Buradan hareketle, şehirciliğin de sınırları olan bir ihtisas alanı olduğu, enterdisipliner kimliği ağır basan kent planlamasının da keza kendi sınırları olduğu, olması gerektiği görüşüne yönelinecektir. Bu yönelme ile bildiri, kent planlamasının sınırlarını tanımlama uğraşı olarak adlandırılıp, kuramsal temel oluşturulması için bir ön hazırlık şeklinde algılanabilir.

Sınırların ortadan kalktığına yönelik söylem...

Her ne kadar sınırın ansiklopedik anlamını veya tarihçesini anlatma girişiminden kaçınsam da, sınırların neden ortadan kalkmayıp yalnızca şekil değiştirdiğini belirtmek ve kurumsal / kuramsal yansımalarına geçmek açısından kısa bir tarihsel karşılaştırma gerekli olacaktır.[3] İnsanlık tarihinde sınırların işlevleri ve biçimleri çok ve sıklıkla değişti ve değişmekte. Kimi işlev ve biçimlerin ömrü oldukça uzun sürdü. Sınırın anlamında ise herhangi bir kaybolma yaşanmadığını kabul etmek gerek. Aksine sınır kavramı giderek anlam ve kullanım alanını genişletti. Burada öncelikle onun koruma işlevi sunan, ayırma ve aidiyet olgularını yerleştiren anlamından yola çıkarak, ilkel çağlardan beri anlamında nasıl bir genişleme yaşandığı ve sınırsızlık söyleminin tam tersi pratiklerin yaşandığı savlanacak. Böylece, yalnızca coğrafi veya fiziksel değil, kurumsal ve sosyal yapılarda da hakim olan ihtisaslaşma eğiliminin sınırsal evrimin açıklayıcıları olduğu ortaya çıkacaktır.

Sınırın kısa tarihçesini kullanarak ulus-devletin sınırsal niteliklerine erişim

Muhtemelen coğrafya bilgisinin ve haritacılığın gelişmesiyle resmi belgeler olarak haritalarda ülkelerin belirgin sınırlarla çizilmesi sürecine kadar sınır kavramı çok dar anlamlar ifade ediyordu. Biçim olarak insanların kafasında yalnızca duvar, şehir suru, erişebilirlik mesafesi, mahremiyet sağlayan ev duvarı, özel mülkü koruyan çit, suçluların kapatıldığı ve toplumdan tecrit edildiği hapishaneler çizildiğini söylemek yeterli olacaktır. Feodal toplumda buna tanrı düşüncesinin sorgulanamazlığı nedeniyle söylem ve düşüncede sınırlandırmalar eklenebilir. Kapitalist üretim biçiminin hakim olduğu günümüze kadar süren dönemde emeğin ve toplumsal artı değerin dağılımına göre iktidar araçlarını ellerinde tutanlar ve sömürülenler şeklinde ortaya çıkan sınıflar temelindeki ayrım, sınırın fiziksel boyutun ötesindeki anlamıyla tanıştırmıştır: toplumsal gruplar arasındaki sınır. Sınırın bu türü, sömürülen-sömüren arasındaki farklılıkları mekana işlemiş, insanları mekanda birbirinden ayıran ve sınırlandıran yapılaşmaya yol açmıştır.

Sınırın gelişimini, herhangi bir tarihsel dönemden başlayarak, a posteriorik şekilde betimleme girişimi bazı determinist yaklaşımları elbette zorunlu kılar. Ancak bu durum kısa bir tarihsel gelişim çizmek için engel değildir. İlkel topluluklarda yaşam alanı sınırı

"suya" yani yaşamın kaynağına erişilebilirlik mesafesi kadar geniş tutulur ve topluluk bu sınıra yabancıları yaklaştırmazdı. Bir göl veya tatlı su kaynağı ilkel insan tarafından kendi yaşam çevresi olarak korunurdu. Sınırlar çizilmemiş ve alan işaret veya engellerle çevrelenmemiş olsa da bu koruma alanı içgüdülerin önderliğinde sınırlandırılmıştı. Antik çağda şehirler surlarla çevrilerek yine koruma işlevi sunardı. Şehir büyüdükçe yeni sınırlar belirlenir ve inşa edilirdi. Antik Roma'da önce şehir surları çizilir, inşa edilir, ardından binalar yapılırdı.[4] 19yy'a kadar şehrin fiziksel sınırını genel olarak surlar belirledi.Thomas More'un Ütopyası, Fourier'in Phalanstere'si, Cabet'in Icarie'si, Robert Owen'ın New Harmonie'si hep surlarla çevrilmiş özel yaşam alanları olarak tasarlandı. Ütopyanın somut hale gelmesinde şehrin kullanılması hepsinde ortak olan bir özelliktir. Bu ütopyaların tümü yeni yaşam biçiminin dış dünya ile sınırlarının çok katı şekilde çizilerek dış dünyadan koparıldığı örneklerdir. Sınır 19yy'ın ikinci yarısına kadar katı, koruma sağlayan, toplumun mobilite özgürlüğünün mevcut olduğu alanı belirleyen fiziksel anlamı ile tanımlanan bir varlıktı. Sanayileşme ile birlikte demiryolu ağlarının ve dolayısıyla mal ve insan akışının geniş alanlara yayılması, şehirlerin demografik olarak büyümesi ve şehir alanlarının genişlemesi gibi etkenler şehir surlarının sınır belirleme özelliğini yitirmesinin son adımını oluşturdu.Sınırın bir olgu olarak ele alınması ise anlamının genişlediği ulus-devlet sürecinde başlar. 20yy'a yaklaşırken coğrafya bilgisinin gelişmesi ile ülkelerin sınırları çizilmeye başlandı. Tarih atlaslarında, daha öncesinde imparatorlukların ve devletlerin sınırları belirsiz iken, uluslar temel alınarak sınırlar belirgin şekilde çizilmeye başlandı. Böylece sınır kavramı ulus-devleti oluşturan araçlardan biri haline gelerek içeriğini zenginleştirdi. "Ulus-devlet insanları mekana kodlayan, bir anlamda onları soyut anlamda da yerleşik ve okunaklı hale getiren, bu anlamda vatandaşları üzerinde modern öncesi devletle karşılaştırıldığında çok daha etkili bir kontrol ve gözetleme gücüne kavuşan bir örgütlenmeyi temsil etmektedir. Böylece sadece insanları mekana kodlamakla kalmamakta, bu sayede başta özel mülkiyetin garantiye alınması olmak üzere, vergilendirmeden, askere almaya kadar uzanan bir dizi işlevi de daha kurumsallaşmış bir yapı içinde gerçekleştirme gücüne kavuşmaktadır."[5] Kurumsallaşmış bir toplum yapısı, kategorilere ayrılmış, yetkilerin belirlendiği, yasalarla şekillendirilmiş ve kurumlar arası işbölümünün gerçekleştiği bir çerçeve sunar. Kısacası, herşeyin sınırları bellidir. Bu sınırlar kişiyi ve toplumu tanımlar. Böylece Aristoteles, Leonardo da Vinci gibi çok yönlü kavramsallık, imparatorda veya kralda toplanan monarşik yetki sahipliliği ayrışmış ve kurumlar arasında paylaştırılmıştır. İşbölümünün gelişmesi ve kurumların özerk hale gelmesi ile özgün disiplinler ve araştırma konuları ihtisaslaşmış, her bir kurumsal veya kuramsal yapı belirli bir işlev ve anlamla tanımlanmıştır. Elbette burada mükemmel bir işbölümünün gerçekleştiğini söylemek veya gerçekleşebileceğini tahayyül etmek mümkün değil, yine de ihtisaslaşmaya doğru bir evrilme olduğu söylenmeli. İhtisas alanından bahsedildiğinde ise, aynı zamanda, o ihtisas alanının sınırlarından bahsedilmiş olunur.

Sınırların ortadan kalktığına dair söyleme karşı-söylem

Ulus-devletin eridiği söyleminin genel kabul görmesi; Doğu Bloku'nun çözülmesiyle katı ulusal sınırların esnekleşmesi; iktisadi merkeziliğin yerel ve uluslararasına paylaştı-

rılması; küreselleşme; internet teknolojisi ile bilgiye ve maalesef yanlış bilgiye kolay ve sınırsızca erişilmesi gibi gelişmeler sınırsız bir dünyada yaşadığımız veya sınırsız bir dünyaya evrildiğimiz iması taşıyor. "Sınırların eski fonksiyonları yok artık. Ya da en azından, her hususta yok. Kültürün globalleşmesi, iktisadın ve siyasetin uluslararasılaşması ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte süper güç olma savaşıyla uydu savaşlarının sönümlenmesi, gözle görülür bir şekilde sınırların ardına kadar açılmasına ve sermaye, mal, insan ve düşünce hareketlerine sınır getiren devlet kontrollerinin gevşemesine yol açtı.[6]" Yine de bu süreç ve görüntüler sınırların ortadan kalktığını ima etseler de, ispat edemezler. Aslında sınır çok ve sıklıkla biçim, işlev ve alan değiştirmekte, buna rağmen içerdiği anlam sayesinde ortadan kalkmamaktadır. "...düzen ve kontrol araçları olan sınırlar, çok ender olarak, harita üzerinde temsil edildikleri yalınlıktadırlar.[7]" Düzen ve kontrol işlevi sınırın devletçi bakıdan tanımlanmasıdır (veya herhangi diğer yönetici ve yasa koyucu mekanizma), oysa ki sınırın düzen sağlanacak, kontrol edilecek ve korunacak alanı tarif etmesi, onun aidiyet ve dışlama anlamını yok etmek yerine, daha da güçlendirmiştir. Sınır kavramının anlamını oturtmak için onu fiziksel veya coğrafik, yani somut görüntülerinden sıyırıp soyutlaştırmak gerekir. Devletin sınırlar üzerindeki kontrol ve denetleme gücü azalıyor, fakat bu güç başka aktörlerin eline geçiyor. Çağdaş dünya düzeninde bu, ulus-devletlerden yerel ve ulusötesi kurumlara denetleme ve kontrol yetkisi devretme biçimindedir. Dolayısıyla yeni kurumlar bu yetkilerini kullanmak için kendi sınırlarını belirlerler. AB kendi içinde sınırları kaldırırken, (AB içinde sınırsız Avrupa), AB sınırları da güçlendirilmelidir.

"Avrupa Ekonomik Topluluğu, süreç içerisinde altı ülkeden onbeş ülkeye çıkıp 1995'ten bu yana da pek çoğu AB "vatandaşı" olarak adlandırılan 350 milyon insanı kucaklayarak, önce Avrupa Topluluğu (AT), sonrasındaysa Avrupa Birliği (AB) oldu. Bu süreçte Avrupa devletleri arasında yeni iç sınırların çoğalması sözkonusuydu. Bu yeni sınır hatları içinde, her devletin idari gücünü bölgelere ve eyaletlere devretmesi durumuna sıkça rastlanıyordu. Ekonomik entegrasyon büyük oranda başarılmıştı. AB içerisinde sembolize edilen "Sınırsız Avrupa" düşüncesi, üye devletler arasında mal, hizmet, insan, fikir ve sermaye hareketlerinin önündeki tüm siyasal engellerin kaldırılmasını öngörüyordu. İç sınırların tamamen açılması, AB sınırlarının dışa karşı güçlendirilmesini de beraberinde getirdi."[8]

Kentsel alanda yeni sınırlar

Kendi yaşam alanını koruma altına alanlar, kendini izole edenler veya tecrit edilenler. Surlar ortadan kalkmış olmasına rağmen, hapishaneler hala var. Sınır veya ayırıcı faktör denince akla en çabuk gelenlerden birisidir hapishaneler. Fakat yüzyıllardır değişmeyen bir sınır türü daha var: genel olarak duvar. Evlerin duvarları sayesinde sağlanan mahremiyetten bahsetmiyorum. Tıpkı yüzyıllar süren şehir surları hakimiyeti gibi duvarların ortaya çıktığını görmek için metropoliten şehirlerimizde biraz gezinmek yeterli olacaktır.

- Sitelerde güvenlik görevlileri, çitler, duvarlar, site yönetimi, özel park, otopark[9]
- Güney Amerika'daki ırk ayrımının mekana yansıması

- Alt gelir grubunun daha çok kentsel yayılma istemesine rağmen, üst gelir grubunun kendini sınırlandırdığı çok pahalı caddeler
- Ankara'da gelir düzeyi ve tüketim alışkanlıkları bakımından mekana yansımış olan demiryolu kuzeyi-güneyi ayrımıyla soyutlanan yerleşim alanları farklılaşması

Bu örnekler çoğaltılabilir. Atomize edilen ve bireyselliğe, küçük gruplar halinde parçalanmaya itilen, ama dünya ölçeğindeki güçlerin de etkisiyle kendini geniş bir alanda bulan bir toplumun psikolojik bocalamasının göstergeleridir bu tür sınırlamalar. Ölçek sorunu olduğunu da söyleyebiliriz: birey ve uluslararası ölçekler arasında ara sınırlar muğlaklaşıyor.

Fiziksel sınırdan kuramsallığa geçiş: mekan ve şehir planlamada sınırlar

Planlamanın çok yönlü içeriğini anlatmaya veya açıklamaya gerek yok. Yine de kısaca denebilir ki, gündelik yaşamın örgütlenmesinden ve gündelik yaşama doğrudan müdahaleden, politik süreçlerden, kaynakların etkin ve verimli kullanışı ilkeleriyle hareket eden işletmeci uygulamalardan, üretici güçlerin ve üretim araçlarını ellerinde tutan hakim iktidar grubunun baskısından, geleceğin tahayyülü veya bir başka deyişle kehanetten, yapılı çevrenin karar etkileme potansiyelinden, bilginin ve deneyimin birikim sürecinden, teknokrat ve uygulayıcıların öznelliklerinden, entelektüel katkılardan, bilimsel bilgiden sorumlu olan, beslenen ve etkilenen ve tüm bunlarla işbirliği içinde olan, yine tüm bunlara etki eden ikinci bir araştırma ve etkinlik alanı yoktur. Daha genel olarak söylersek, planlama bilinen ve varolan her türlü olgu üzerinde düzenleme ve geleceğe yönelik karar verme sürecidir.[10] Şehircilik, şehir planlaması, kent planlaması, mekansal planlama ve pek çok diğer adla henüz ayrıştırmadan tanımlayacağımız (ileride ayrılan noktaları belirtmek üzere bir kenara not aldığımız) meslek dalı ise, kentleşen bir dünyada yine tüm bu süreçlerle sıkı ilişkiler içindedir. Fakat, şehirciliğin özgün olarak tanımlanması gereken bir alanı olmasına rağmen, böyle bir alanın tanımını yapabilmek oldukça güç. "Şehir herşeyi kapsıyorsa, o zaman şehircilik de herşeyi kapsamalıdır" türünden bir genelleme ancak şehirciliğin disiplinlerüstü bir disiplin olarak, yalnızca şehirciler tarafından yapılan bir görev yüklenmesidir. Bu tür bir tanım şehircileri tatmin etse de sorunları berraklaştırır, şehirciler toplantılar yaparak nerede hata yaptıklarını tartışmaya başlarlar, her konuda konuşurlar, tıpkı şehrin her noktasına (ekonomik, politik, sosyal, fiziksel, entellektüel...) etkide bulunmak istedikleri çalışmalarındaki gibi kapsamlı tartışmalara girerler, bu tartışmalarda gittikçe daha fazla konuyu içselleştirirler (ama şehircilik bunları kabul etmez) ve sonuçta ellerinde bir tek çözüm aracı bulamazlar. Herşeyle ilgilendiğini söyleyen bir disiplin temel sorunu uygulamada çeker. Sürekli yeni araçlar peşinde koşar, öznel sorunlarını dahi tanımlayamaz[11]. Kendi içinde bu tür sıkıntıları olan bir disiplinin, pek tabii, ilgilendiği temel konu belirlenmemiş olduğu için, etkinlik ve başarı seviyesi düşer. Böyle bir uğraş alanının sınırlarını belirlemek elbette mümkün değil. Ancak araçlarını saptayarak onun etkinlik alanını tanımlayabiliriz. Ne tür araçlarla, yetki ve görevlerle, ne tür sınırlandırmalar ve kısıtlamalarla hareket ediyor; tüm bunlarla ne kadar bir alanı kendi özgürlük alanı olarak sahiplenebiliyor?

Rousseau şehircilerin bu sorununa iki yüzyıl önce işaret etmişti: "en sıradan bir kimyacının bile kendi konusunda tesadüfen birkaç önemsiz buluş yaptığında evrenin sırlarını çözdüğüne inanmadığı nerede görülmüştür"[12] Oysa şehirci şehre etki eden ve ondan sorumlu olan aktörlerden yalnızca biridir.

3. 'İmar işi olarak planlama'nın mevcut sınırları ve araçlarının tahlili

Bu bölümde, şehir planlamada sınırın yeniden yapılanma sürecinde bir 'teknik araç' olarak kullanılabilirliği "esnek veya belirsiz yapılı çevreler" bağlamında ele alınmıştır. 'Esnek veya belirsiz yapılı çevreler' terimi, çağdaş şehirlerimizdeki 'imari stil eksikliğine' ve 'düzensiz kentleşme dinamiklerine' gönderme yapmaktadır.

Şehir planlaması, bir imar işi olarak, şehri oluşturan fiziksel elemanlara müdahale ederek en son kertede mekansal düzenleme yapmak işinin programa bağlanması ve uygulamaya geçirilmesidir. İmar işi olarak planlamanın sınırları, bir sonraki bölümde ele alacağımız kent planlamasına nazaran daha belirgindir, sorunlar daha okunaklıdır ve çözümler daha tekniktir. Ancak hemen belirtmekte yarar var; şehir planlaması ve kent planlaması ayrı anlamlara gelseler de kurumsal olarak ayrılmalarına gerek yoktur. Her türlü kentsel çalışma eninde sonunda imar işiyle somutlaşır. Klasik imar planı anlayışından kopuş talebi dile gelse de, klasik imar planı uygulamasından vazgeçmek gerçekçi değildir. Burada sorun, bu somutlaşma aşamasında, başka bir deyişle uygulamada karşılaşılan güçlükler olarak tanımlanır. Bildirinin temel kaygısından sapmamak için, teknik boyuttaki sorunlara değinilmeyecek; fakat imar işi olarak planlamanın alanını ve uygulama araçlarını tanımlayarak sorunun teknik yetersizlikten kaynaklanmadığı savlanacak.

Açık ki burada, imar planı sınırları şöyle geçirilsin, mücavir alan sınırını belirlerken şunları da gözönünde bulunduralım, örneğin seçim bölgeleri kavramını imara ve idari sınır belirlenmesi sürecine taşıyalım gibi bir takım mevzi çalışmaları değil, en geniş alamıyla "bir teorinin veya kararın somutlaştırılması" çalışması yapılıyor.

İmar işinin sınırlarını, eksik şekilde de olsa, maddelemek oldukça kolay. Üstelik bunları kategorileştirebiliriz de. Uygulama sınırları olarak bütçe, teknolojik avantajlar, gerçek-doğru-yeterli bilgi, yasalar; araçsal sınırlar olarak idari sınırlar, mücavir alan sınırı, plan sınırı, seçim bölgesi sınırı, zoning, parselasyon vb; etüt ve verisel sınırlar olarak jeolojik, depremsel, coğrafik, kadastral sınırlar, anket bilgileri, varsayımlar ve öngörüler; sosyal sınırlar olarak mülkiyet, katılım oranı; siyasi sınırlar olarak hükümet politikaları, ülke planları, uluslararası kuruluşların kararları ve yaptırımları; fiziksel sınır olarak yapılı çevrenin durumu... Bunların sıralanmasına gerek görmüyorum.

İmar işi, planlamada en az önemli olan iştir, zira bir mühendislik çalışmasından çok da farkı yoktur. Belirlenmiş kararların programlanmasından sonra bunun mekandaki düzenlenişini gösteren teknik bir belge hazırlanışıdır. Tüm bu sınırlar plan kararlarını belirler ve yapılaşma koşullarından rantın dağıtımına, mülkiyet haklarına müdahaleden gündelik yaşamın örgütlenmesine kadar pek çok etkide bulunurlar. İmar işi olarak planlamada karşılaşılan sorunlar, plancının sorunu da değildir. İmar aşamasında, üst kararlar imar kararlarını belirler. Burada eğer üst kararlar yani belirleyici kıstaslar açık değilse, o zaman, imar edilen çevre bugünkü "esnek veya belirsiz yapılı çevreler" şeklinde karşımıza çı-

kar. Esnek veya belirsiz yapılı çevreler terimi bugünkü mimari değil ama "imari stil" eksikliğine gönderme yapmaktadır. İmari stil tek yapı ölçeğinin ötesindedir[13] ve kentsel alana yaklaşımın bir düzen içinde gerçekleşmesini sağlar. Üst ölçekten gelen kararların imar işi sırasında uyum bozmadan sürdürülmesi işi demektir. Başka bir deyişle, hükümet ve bölge politikaları ile ana kararlarına yerel yönetimlerin, yani uygulayıcıların, uymasıyla ve şehirlerinin öznel niteliklerini de gözönüne alıp ülke çapında bütüncül bir yapılaşma koordinasyonu sağlanmasını gerektirir. Bu bakış yerelleşmeye meydan okuyan veya hükümet politikalarını tümüyle benimseyen bir bakış değildir. Şehir planlamasının bir amacı varsa, o da ülke genelinde alınmış olan politik kararların yerel düzeyde ölçeklendirilip, uygulanmasıdır. Temsili demokrasi ile yönetilen bir ülkede, imar uygulamalarında güçlük çekiliyorsa, bu, plancının temel kararlara uygun davranmamasından doğar.[14] Fakat şu açıktır ki, her bir yerel yönetimin kendi başına ve kendi belirlediği usüllere göre, "prenslerin" önderliğinde imar uygulaması yapması, bütünün karmaşaya sürüklenmesine sebep olur. İmarda sürekli yeni arayışlar olmalıdır. Bu kadarı doğru, ama pilot bölgeler belirlenerek değil de, bütün bir şehri tekeline alarak yapılan imar denemeleri, stillerin, eğer bir stil varsa, çatıştığı günümüzün parçacı dünyasını yaratmaktadır.

Aslında burada bir çelişki sözkonusu. Şehirlerimiz tam da içinde bulunduğumuz toplumu yansıtıyor, hem de tüm çelişkileriyle. Bu bakımdan şehirciliğimizin oldukça başarılı olduğu söylenebilir. "...güncel bilgi ve eğilimlere dayanarak gelecekteki nüfus dağılımını, tüketim eğilimlerini, hangi tarz yolculukların talep edileceği gibi şeyleri tahmin ederek yatırımlarımızı buna göre ayarlarsak, gelecekte beklenen bu koşulların tarafımızdan kabul gördüğünü daha baştan ima etmiş oluruz.[15]" Bir başka deyişle, şehirciliğin "kentler yayalar içindir" söylemine karşı, devletin otomobil kullanımını özendiren altyapı yatırımları gibi uygulamaların gerçekleştirilmesi tüm şehirlerimizdeki imar planı kararlarının yükümlülüğündedir. Fakat plancı bu karar alma aşamasında bile kendi iradesi ile değil, baskı mekanizmaları ile pasif kılınmaktan yakınacaktır.

4. 'Disiplinler arası bir okul olarak planlama'nın sınırları ve araçlarının tahlili

Bugün, şehirciliği, bir üstyapı oluşturabilen tüm farklı altyapısal elemanları içeren ve farklı disiplinlerin ortaklaştığı bir platform olarak tanımlamak mümkündür. Neticede, bu yapıların ve disiplinlerin yetki ve çalışma alanlarının kesişmesi, şehirciliği ortakduyusal algıda basitçe çağrışım yaptırdığı 'imar teknokrasisinden' farklı bir kimliğe ötelemiştir. Bu kimliğin portföyü, şehir planlama ve kent planlama ayrımına anlam veren politik çizgidir. Fakat bu çizginin ötesindeki ve berisindeki (hatta kesişimindeki) planlama kimliğinin neleri içerdiği ve neleri dışladığı belirsizdir. Bu başlık altında, kent ve şehir planlamalarının nerede durduğuna ve ayrıldığına; şehircilerin planlama eylemi ile neler yapabileceğine; nelerin şehircinin işi olmadığına; kimlerle esasta etkileşim içinde olduklarına; planlamanın kurumsal yapılarının hangi yetkilere malik olduklarına dair eleştiri getirilecektir. Bu tür bir girişimde retorik bir anlatımla ve kelime oyunlarıyla şehir kent ayrımı çizmekten kaçınmak gerekir. Fakat yine de şehirciliğin bir "teorinin pratiğe dökülmesi" işlemi olduğu söylenirse, kendi içindeki işbölümünün ayırdına varmak için bir sınır çizerek ayrım yapmak, bir önceki bölümde belirtildiği şekliyle, gereklidir.

"Modern dünyada, insanların gündelik hayatları içinde yaşanan hemen herşey, sınır bölgelerinde de olur ya da olabilir. Sınır bölgeleri, özel bir ilgi gerektirmese de, yine de sosyal bilimcilerin merakını uyandırıyor. Bununla birlikte, bazı şeyler, sadece sınırlarda ortaya çıkar.[16]" Örneğin disiplinler arası disiplinler veya enterdisipliner dediğimiz çalışma alanları: kentsel politika, kentsel sosyoloji, kentsel rant ekonomisi, sanat felsefesi, biyofizik ... Farklı disiplinlerin ilgi alanları arasındaki sınırlar ortadan kalkmasa da çalışma alanları genişliyor, kesişme kümelerinde disiplinler arası kuramlar ortaya çıkıyor. "Kendi akademik disiplinlerine katkı sunmak için, o disiplinin sınırlarını aşmak zorunda kalan sınır akademisyenlerinin...[17]" çalışmaları kente daha geniş bir bakış ve planlamaya çok faydalı katkılar sunuyor.

Disiplinler arası olmak iyidir; çağımızda eksikliği duyulan bir olguyu sürdürmeye çalışması bakımından iyidir. Bu yokolmakta olan olgu felsefedir. Tam da felsefi ve kuramsal düşünme zorunluluğu çağının içindeyken (post-modern, eklektik, parçacı, post-fordist, atomize, bireyci... yapılarla kuşatılmış ve tanımlanmakta olan bir çağ) felsefenin kaybolması... Oysa "Parçalı düşünceleri ve ayrışmış bilgileri birbirine bağlayan şey yalnızca ve yalnızca felsefedir."[18] Enterdisipliner çalışmalar bir anlamda bu eksikliği giderebilir, fakat enterdisipliner çalışmaların kuram ve teoriler üretmesiyle bu eksiklik kapanabilir. Vurgu ilişkilere kayar; ama yapıların iç dinamiklerinin önem kaybetmesine fırsat vermeyecek şekilde kaymak koşuluyla. Yoksa herşeyi ilişkilendirince önem sıraları kaybolur, sınırlar karışır, muğlaklaşır. Plancı burada devreye girer; karmaşa ve düzensizliğe çözüm getirmek amacıyla hareket eder. Bu genel karmaşa ve düzensizliğin kentsel alana özgü durumlarında, kent plancısı görev başındadır. Dolayısıyla kent plancısının teorik bir temelden yola çıkıp, felsefi bir bütünlük oluşturacak şekilde kente bakışını geliştirmesi gerekir.

Farklı aktörlere göre bir çatışma ortamı olan kentte (ekonomik, kültürel, toplumsal, politik, gündelik) farklı bakı noktalarına göre değişen değerler (kullanım değeri, değişim değeri), farklı sorunsallara ve sorun alanlarına göre (ekoloji sorunu, katılım ve temsiliyet sorunu, artı değerin adil dağılımı sorunu, mekanda adalet sorunu...) sürekli çatışır ve ortaya karmaşık bir matris çıkar. Plancı burada devreye girerek uzlaştırıcı rolünü oynar. "...anlaşma ve uzlaşma ancak uzlaşabilir çıkarlar arasında sağlanmaktadır; planlamanın gerçekte bir uzlaşma aracı olması her şeyde uzlaşılabilir anlamına gelmemektedir"[19] Plancı, tüm kentlileri düşünerek ve misyonunun bilincinde olarak, çelişkilerin çözümünde kendini öyle bir yere yerleştirir ki, bu çelişkilerin ötesinde bir teknokrat olarak nesnel davranabilir.[20]

Buraya kadar herşey çok olumlu. Kent planlaması farklı disiplinlerin ve aktörel eylemlerin katkı ve etkilerini dikkate alarak kenti yeniden değerlendiriyor. Acaba öyle mi? "Her disiplin kenti kuram ve önerilerini deneyeceği bir laboratuar olarak kullanmış, yine de hiçbiri kentin kendisi hakkında ortaya kuram ve önermeler atmamamıştır.[21]" Bundan daha vahim olmak üzere, şehircilerin herhangi bir kuram oluşturmamış olması ilginçtir. Kent tüm disiplinler için önemli bir araştırma ve teorilerini deneme alanı iken; kentsel sosyoloji, antropoloji, tarih, siyaset bilimi, kamu yönetimi, ekoloji, iktisat bilimleri gibi disiplinler kentsellikle sıkı bağlar içinde iken; şehircilik tüm bunların arasında,

başka bir deyişle, disiplinlerarası bir disiplin iken henüz kent plancılarına göre bir kent kuramı oluşturulmamıştır.[22]

Şehircilik ve kent planlaması ayrımı tam da bu noktada anlam kazanır. Tartışma konusu açıktır: kent plancısı bir teorisyen midir, yoksa bir pratisyen mi? Eğer yalnızca bir tekniker ise plan karar ve politikaları da ne oluyor?[23] "Planlamayı siyasal süreçlerden bağımsız salt teknik bir uğraş olarak kavradığımızda, planlama kurumunun tek yanlı ve sermaye merkezli iktidar odaklarının aracı durumuna düşmesinden rahatsızlık duymanın olanağı kalmaz.[24]" Dolayısıyla mevcut durumu politikalar getirerek ve kimi öngörülerde bulunarak değiştirmek isteğinin nesnel olmadığını kabul edemeyiz. Eğer her ikisi birden ise, o zaman kent plancısının çalışma alanını tariflememiz gerekecektir. Başka bir deyişle, onun disiplinler arası bir disiplin olarak tanımını yapmak için sınırlarını belirlemek gerekecektir. Kent planlamasının alanını sınırlandırma girişimi, şehircinin veya kent plancısının bu enterdisipliner yapı içinde kendisini "her sorunu çözmeye muktedir" görmesi hastalığına çözüm bulmak amacı taşır. Çok daha başka türlü ifade etmek gerekirse; "...plancılar, diğer yönelimlerle olan bağlantıları ya da diğer toplumsal pratiklerle olan ilişkileri yoluyla açığa çıkan mantığı değiştirmeye çalışabilirler ancak bu istemli müdahaleler içinde, bulundukları sınırları gözönüne almak zorundadırlar.[25]" Fakat burada sınırların gözönünde bulundurulması kent plancısının "çok az şey yapabilir" olduğu anlamına da gelmemelidir.[26] "Plancı kendini "toplumsal sınırlamalar", özel talepler ve bütçe kısıtlamaları nedeniyle çok sayıda olasılıktan vazgeçmek zorunda kalan bir teknisyen olarak görmektedir."[27] Kent planlamasını sınırlandıran belirleyiciler nelerdir? Bu aynı zamanda onu tanımlayan araçları da sıralamak demektir. "İnsanlar kendilerini sahip oldukları şeye göre tanımlarlar.[28]" Kuramlar da öyle; ilgilendileri konuya göre ve sahip oldukları araçlara göre.

> • Kent plancısının elinde öncelikle kentin kendisi bir veri, bir nesne, yapılı çevre biçiminde bir özne, sosyal ilişkilerin ve statükonun okunduğu bir ilişkiler ağı olarak var. Kent planlaması disiplininin karşısında onu sınırlandıran, üretim ilişkileri bakımından kapitalist yani kar içgüdülü hareket eden ve artı değerin dağılımını eşitsiz kılan bir mekanizma var ve bu mekanizma tam da kentsel alana özgü oluşumların dağılımını düzenli ve kontrol edilebilir bir biçimde tasarlamakla da tanımlanabilecek olan kent planlaması amacının karşısında kalın bir duvar şeklinde var; kamu elindeki malları, kamu yararı adına, kamu denetimi ile devlet eliyle dağıtma görevi karşısında özel mülkiyetin anayasaca tariflenmiş kutsallığı; bunu destekleyen ve kamu mallarının özel mülkiyete geçmesiyle bunların kamu denetiminden uzaklaştırılmasına neden olan özelleştirme yasaları ve bu el değiştirme nedeniyle kent planlamasının müdahale edebildiği kaynakların azalması süreci var; ulus-devletin içsel tutarlılığına tezat oluşturacak şekilde uluslararası kuruluşlarca yönlendirilen politik süreçler var; kamu adına yapılan müdahaleler kılıfının altında kamusal olmayan plan ilkeleri var; bütünsel olarak kentsel alanda örgütlenmeyen üretim-dağıtım-dolaşım-yönetimin kentsel alandaki suretlerine bakıp bu üst-ölçekteki örgütlenmeye kentsel alanda çözüm arama geleneği var. Kent planlamasını dışsal etkenler olarak sınırlandıran bu mekanizmalara ve kent

plancısının konusuna hakim olmaması gibi ekstra içsel etkenlere karşın kent planlamasının etkin olabileceği alanı tarifleyen araçları yok değil.

• Planlamanın hedeflerini gösteren belgeleri hazırlama tekeli: plancının kentsel gelişmeyi yönlendiren belgelerinin resmi niteliği, kendisine devletin bir kurumu olarak yaptırım ve zorlama gücü kazandırır. Dolayısıyla, kent planı bir politikalar ve eylemler bütününün programlanması ise, devlet kurumu onay verdiği planı uygulamak ve uygulatmakla yükümlüdür.

• Müdahale gücü: Kent planının uygulanmak üzere hazırlanması bir zorunluluktur. Dolayısıyla kent plancısı, plan kararlarını ve plan programını uygulanabilir kılmakla yükümlüdür. Plan kararlarının gerekçeleri, bu sebeple, hakim toplumsal baskı gruplarını ve devleti etkileyecek ve kararları kabul ettirecek şekilde hazırlanmalıdır. Plancının tekelci durumu, onun ütopyalar veya toplumsal yaşamın düzenlenmesinde gerçekçi olmayan adımlar atmasına izin vermez.

• Bütçe genişliği: Her ne kadar plancı bütçe kısıtlamaları nedeniyle uygulama güçlüğü çektiğini söylese de, en büyük sermayeye sahip olan devlet örgütünün mali kaynaklarını kullanması bakımından en büyük bütçe hakkına da sahiptir.

• Plancının, kararlarını onaylatarak kendisini meşrulaştırma olanağı var.

Tüm bunlar, ülkemizde plancıya verilen önemin ve onun bir devlet organı olması nedeniyle sahip olduğu ayrıcalıkların çok kısa şekilde özetlenmesi. Oysa özgürlük alanının hiç de bu kadar geniş olmadığı açık. Eğer kent plancısı, "Ankara'daki kent yoksullarına - devletin ilgili kurumlarınca onaylanmış belgelerle yoksullukları belgelendiği takdirde - Tunalı Hilmi Caddesi'nde devlet eliyle yapılacak toplu konutlarda birer daire ve çeşitli devlet kademelerinde istihdam olanağı sağlanması" amacını uygun bir programa bağlayıp plan kararı olacak şekilde sunarsa, bu kararın uygulama aşamasında ne tür güçlüklerle karşılaşacağını sıralamaya gerek var mı? Kent yoksulu nedir, nasıl üretilir, diğer yoksullardan farkı nedir, kapitalist üretim biçiminin toplumsal ilişkileri belirlediği bizim gibi toplumlarda yoksulluk zorunlu bir yapısal öğe olarak sistem tarafından üretilen bir kurum değil midir, Tunalı Hilmi Caddesi'nde toplu konut yapmak için özel mülkü olanlarla nasıl anlaşma sağlanacak, insanlar kamu yararı adına özel çıkarlarından vazgeçecekler mi, Tunalı Hilmi Caddesi'nin rantı ne olacak, üretmeyen bir devlette hangi devlet kademesinde istihdam boşluğu var?

Hiçbir kent plancısının bu tür bir plan kararı almayacağını biliyoruz, çünkü ne tür kıstasların onu bağladığının farkındadır. Devletin yapabilirlik gücünü ve sermaye çevrelerinin taleplerini bilmektedir. Tüm eğitimine ve akademik geçmişine, kendisine devlet tarafından tanınmış haklara rağmen, kent yoksulluğu konusuna bir çözüm getirememektedir. Çünkü kent yoksulluğu konusu aslında yoksulluğun, yani ekonomik sistemin üst-ölçekte örgütlendiği bir toplumsal sistem içine yayılmış bir olgudur. Plancı yoksulluğu kentsel ölçekte çözmeye çalışır. Sorunu da kent yoksulluğu şeklinde adlandırılır. Sonra bu tür yoksulluğun aslında kentsel alana özgü olduğu ve planlı bir kentte, her ne kadar kapitalist üretim biçimi hakim olsa da, yoksulluğun ortadan kaldırılabileceğine inanır. Bu inancı onu, planladığı kenti bir sosyalizm adacığı haline getirme yönüne iter. Aslında ve gerçekçi olarak, kent planlaması dediğimiz olgu, zaten toplumsalcılıktan ve kamu

yararının gözetilmesinden kaynaklı bir toplumsalcı kuramdır. Kapitalist bir ülkede kent planlamasının hedef aldığı ve müdahale edebildiği kesim kamudur. Liberal ekonomik sistemin ortaya çıkardığı dengesizliklere, rant ekonomisinin yarattığı engellenemez eşitsiz rant dağılımına, sermayenin sınırsız hareket etme talebinden kaynaklı düzensiz kentleşmeye, arsa piyasasındaki arz-talep ilişkilerine, kamuya müdahale ederek, çözüm bulmaya çalışır. Bunu tüm toplum için yapar ve burada kamu yararı ilkesi onu yönlendiren tek mekanizmadır. Kent yoksulluğu sorununa kent plancılarının çözüm önerileri geliştirerek katkı sunmalarını engellemek elbette sözkonusu değil. Hatta kent plancılarının, yeri geldiğinde, devlet sanatçısı seçiminde bile söz sahibi olmaları gerekebilir. Fakat, bu tür konularda söz sahibi olmak için öncelikle kendi sınırlarını belirlemeli, kendini tanımalıdır, esas hedef ve ilkelerini belirlemelidir, bunu yaparken de diğer disiplinlerden katkılar almalıdır. Ardından disiplinlerarası kimliği, çekirdeğin etrafındaki kabuğu ortaya çıkacaktır ve hatta üst-ölçekte oluşan örgütlenmeye müdahale edebilir hale gelecektir. Yoksa tıpkı geçen yıl kolokyumda olduğu gibi, sistem karşıtı söylemlerle yakınma ve isyandan ibaret "çalışmalar" gerçekleşecektir. Henüz böyle bir çekirdek oluşturmak için, yani kavramsal ve hedefleri belirleyen bir öz oluşturmak için, kent plancısının elinde iki tane araç var. Bunlardan birincisi kent, ikincisi ise kamu yararı. Ve maalesef bu ikisi de kent plancısı tarafından tanımlanmış, içeriği belirlenmiş, kavramsallaştırılmış değil. Bu tür bir girişimin, yani kamu yararının tanımlanmasının ve kentin kuramsal bir temele oturtulmasının kolay olmadığını yinelemek gerek. Fakat eğer bir sorun var ise, o da kent planlamanın kente nasıl yaklaştığı veya yaklaşması gerektiğinin bilinmemesi. Tek tek kent plancılarının veya planlama dairelerinin inisiyifindeki kent planlaması veya tamamen nesnel niteliklere sahip olduğu söylenen bir uygulama biçimi, ya uygulanamaz kent planları üretilmesine ya da eğilimin çizilmesine neden olacaktır. Bugünkü imari stil eksikliği çeken ve reformist bir anlayış gerektiren kentlerimizin temel sorunu kanımca bu kadar köklüdür.

Peki hiç mi iyi uygulamalar yok? Elbette var, fakat yine genelleyerek söylemek isterim ki, özellikle son yirmi küsur yılın Türkiye Kentleri'ndeki tüm başarılı kent planlaması uygulamaları tesadüfidir. "galiba ne yaparsak yapalım, ilk tespitimiz şu oluyor: Türkiye'deki kent planlaması eyleminin başarısız olduğunu kabul etmek zorundayız. Başarı ölçütü olarak neyi alırsanız alın, Türkiye'de kent planlaması eyleminin başarılı olduğunun savunulabileceğini hiç sanmıyorum..."[29] Bugünkü kentlerimizde başarılı şehircilik girişimleri ve uygulamaları var ise, bunları kuramsal bir çerçevenin başarılı gerçekleştirilmeleri olarak değil, maalesef tesadüfi bir kendinden gerçekleşme olarak görmekteyim. Bu başarılı uygulamaların ispat edebileceği herhangi bir doğrusu yoktur, zira aynı tür süreçleri kapsayan bir uygulamanın başka bir alana uygulanmasının bir felaket oluşturabileceğini de gözardı etmemeliyiz.[30]

Bu çalışmalar konusunda en çok sıkıntı çekilen ise "katılımın planlamaya katılımı". Eğer olgu "katılım neresinden bakılırsa bakılsın iyidir" şeklinde ele alınacaksa – ki bugüne kadar da öyle alındı ve alınmakta- o zaman bunun pratikteki örneklerinin şimdiye dek çok gelişmiş olması gerekirdi. Oysa katılım sorunundan bahsedildiğinde, kent plancısı topu yine sisteme, sistemin yabancılaştırıcı, örgütlenme karşıtı, yalnızlaştırıcı etkilerine atıyor. Halkın katılımını arttırıcı mekanizmalar geliştiriliyor ve bu söylem dünyada kent-

li bilincini oluşturmuş ülkelerde ön plana çıktığı için, henüz bir üçüncü dünya ülkesi olduğu unutulan Türkiye'ye doğrudan ithal ediliyor. Kentli bilinci: yani kent yönetimini, belediyeyi, kent yaşamını bilmek, konutuna neden dört değil de üç kat nizamı verildiğini depremsellikle veya sokağın güneş almasını engellememekle açıklayabilmek... Bugünkü katılımın kitlesel destek değil, yığınsal köstek ve kent plancısı için ayakbağı olduğunu söylememe hiç kimse izin vermeyecektir. Ama bunu yerel halkın kent planlamasına ve karar alma süreçlerine katılımı olarak kısıtlamıyorum. Zira katılım planın her aşamasında vardır ve kimlerin daha fazla katıldığı ve kimlerin karar alma sürecinde daha az söz hakkı olduğunu anlamak açısından incelemeye değerdir. Çünkü, katılım denetim de demektir. Hem de, a posteriorik[31] bir denetim mekanizması ile denetlenen bir çalışma alanında, katılımcı denetim çok daha önemlidir.

Burada, kent plancısının da planlama sürecine katılımını tartışmak ve uzmanlığını masaya yatırmak gerekecektir. Bu tartışma uzmanlık-katılım karşıtlığı bakımından ne tür aktör olarak yeniden ele alınması gerektiğini açıklayacaktır.

Katılım olgusu planlama sürecinin başından sonuna kadar geçerlidir: ama aktörler veya katılımcılar sürekli olmasa da değişebilir. İmar planı aşamasında katılımcı aktör toplumsal grupların temsilcileri iken, plan sonrasında plandan etkilenen bireyler veya imar alanı içindeki yapı sahipleri olur; son onaydan sonra planı programa bağlama ve proje gerçekleştirme aşamasında ise yerel halk bütün olarak varsayabileceğimiz derecede uygulamaya katılır; ama elbette her durumda değil. Daha çok mahalli ölçekteki bir projeye destek vermek şeklinde kırsaldan gelen alışkanlığıdır bu katılım, anarşist niteliği çoktur. Nihai projeyi görmek için sürekli denetleyen, ellerini arkada bağlayıp müfettiş gibi turlayan ve sorular soran vatandaşın katılımı da bunun içindedir, belediyenin yapmış olduğu parktaki çöp kutularının rengini beğenmediğini söyleyen vatandaşın da, o parkı kullanan mahalle sakinlerinin de. Çünkü eninde sonunda her vatandaş kendi malı veya çevresi üzerinde ne tür bir değişiklik yapıldığını merak eder. Yalnızca kendi çıkarlarını düşünmesini haksızlık olarak değerlendiremeyiz. Daha geniş ölçekte kentsel plan kararı alınması sürecinde uzmanlık, katılımdan daha yararlıdır. Belediye toplantılarına halkın izleyici olarak katılımı zaten engellenmiş değil. Vatandaşın hangi aşamada plana aktif olarak ve karar verici olarak katılacağını belirlemek gerekli. Yoksa, katılım iyidir deyip de geçmek önemli zorluklar getirir. Toplantıların, dolayısıyla karar alma süreçlerinin verimsiz şekilde, yalnızca vatandaşa izahat yapılması ile geçmesi; örneğin anket gibi oldukça tehlikeli bir değerlendirme metodunun bu toplantılarda kesin bilgi olarak kabul edilmesi zorunluluğu; örneğin Abilene Paradoksu[32], yani bir nevi sürü psikolojisi. Kent plancısının teknokrat özellikleri ve uzmanlığı, katılımın sınırlarının belirlenmemiş olması nedeniyle tehlike altına girmektedir.

İktidar ve sermaye çevreleri zaten planlama sürecine, üstelik belediye ve plancı toplantılarına gitmelerine gerek kalmadan katılıyor. Aktif olarak katılmasalar da, kararlarının ve taleplerinin süreci etkilediği açıktır. Sürecin sonunda uygulama aşamasında katılmaya davet edilen değil de, karar alma aşamasında ve sonrasında katılan vatandaş ise aslında plancının da gözünde "parazit" olarak görülen, ama kendini sorumlu olduğu kamuya "şirin ve meşru" kılmak için süreçte yalnızca "anket doldurmak, toplantı izlemek ve nazar-ı iradesini ve ferdi çıkarlarını temsil edebileceği itiraz hakkıyla" kısıtlanmış bir vit-

rin elemanıdır. Bir vitrin elemanıdır ama mağazanın içinde yoktur. Dolayısıyla, halkın plancının gözünde katılımı, kendi uzmanlık alanına müdahale etmediği, kolay ikna edilebildiği ve uygulamaya katılmasının sağlanması koşulunda olumludur.

Süreçte, katılımcı konumunu yitirmeyen tek aktör ise plancıdır. Ancak onun da katılım aşamasında niteliği değişir. Önce temel kararları öğrenen ve bunlara uygun bir şehir planı hazırlayan, başka bir deyişle statükoyu ve merkezi karar alma organının emr-i vakilerini kabullenip imar planını buna uygun şekile getiren; ardından bu planın değiştirebileceği kısımlarını ilgili aktör ve kurumlara açan; teknik bilgisini kullanıp plana katılan tek aktör olduğu evrede imar planı çizen; planın itiraz aşamasında şahıslara ve imar alanı üzerinde yapı sahibi olarak etkilenen ilgililere izahat yapan bir katılımcıdır.

5. Şehircilik kurumlarında yasal/yönetsel yetkilerinin ve yetki alanlarının tanımlanması

Bu bölümde, geniş bir alana yayılmış ve bu yüzden muğlaklaşmış planlamanın yetkileri ve olanakları 'otosınırlama' kavramıyla tartışılmıştır. Yükümlü kurumsal organlar arasındaki yetki çatışmasının yine sınır kavramından yola çıkılarak, minimize edilmesinin olanaklı ve gerekli olduğu savlanmıştır. Planlamanın yeni sınırları sorunsalı, 'polis-zabıta-asker' yetki ve çalışma alanlarının çatışması benzetisi ile açıklığa kavuşturulmuştur.

Otosınırlama kavramı basit bir kavramdır, içeriği kolayca tahmin edilebilir. Özeleştiri şeklinde de algılanabilir ama özeleştirinin pratiğe dökülmesi kadar da zordur. Kişi veya kurumun sürekli daha fazla iktidar ve özgürlük alanı talebinin tam tersini ifade eder ve gerçekçidir. Şehircilik için, elinin altındaki ve kendisine tahsis edilmiş veya zorla el koyduğu araçları yeniden tanıma imkanı verir. Kendi tasarrufundaki bir varlığı yahut olanağı terketmesi sürecini ifade eder ve bunun tam da kendi iyiliği için ister. Ama neredeyse herşey kentlerde oluyor dediğimiz zaman, şehirci kendini nasıl sınırlasın? Aksi takdirde sanki herşey şehircinin işi gibi şeklinde algılanacak.

Polis-asker-zabıta arasındaki görev ve yetki paylaşımı, üçünün de farklı kurumlara bağlı olması bakımından bürokratik bir örgütlenme içinde uyumsuz görünmüyor. Bu üçü arasında en fazla çatışan veya karşı karşıya gelen, üstelik işbirliğine gidenler ise polis ve zabıta. Zabıt tutmak, denetlemek, bazen ceza kesmek ve kaçak bina içinde oturanlara müdahale etmek dışında zabıtanın bir görevi de belediyenin getir götür işleriyle uğraşmak. Müdahale edeceği her konuda esnafla, gecekondu sahibiyle, halkın kendisiyle çatışma içine girdiğini belirtmek yersiz. Ülkemizde, pek çok defa zabıtanın kaçak yapılaşma karşısında zor durumda kalıp polisten yardım istediğinin örnekleri mevcut.[33] Türkiye gibi askeriye ile içiçe bir ülkede, polisin ve zabıtanın kentte sık sık işbirliğine girmesi ve pek çok defa çatışması yetmiyormuş gibi, bir de kent polisi kurumu ile dörtlü bir kent koruması fikri sözkonusu. Bu yeni girişimin pek çok yönden eksikleri olduğu gerçek. Kaldı ki, mevzi reformlar şeklinde düzeltilmeye girişilen şehircilikte, bunların yeni sorunlar ortaya çıkardığını görmezden gelmek mümkün değil.

Kent Suçu ve Kent Polisi[34]: kulağa hoş gelen (hem plancının hem de halkın) bu kavramın kurumsallaşması şehirciliğin sorununu çözer mi ya da herhangi bir kentsel sorunu çözer mi? Önem derecesi bu kolokyumda ortaya konulan temel soruna oranla daha dü-

şük olan bazı yapılaşma sorunlarını belki: 5 kat nizamı verilen yapının 6 kat olması, parktan çiçeklerin koparılması, sokağa tükürmek, kırmızı ışıkta geçmek, belediyenin yayaların geçmesini engellemek için oluşturduğu cam ve beton bariyerleri aşmak, çekirdek kabuklarını sokağa atmak, tabelayı maviye değil kırmızıya boyamak...Açık ki bugün tartışılan asıl sorunlar bunlar değil. Şehirlerimiz yerlerde çöp olduğu, çiçeklerin koparıldığı, rengarenk ve biçimsiz tabelaların işgal ettiği için mi şehircilik sorun yaşıyor? Eğer öyle olsaydı sorun çözümü oldukça kolay olurdu ve bu yılki kolokyumun başlığı da "kentlilerin altgeçitleri kullanmaya alıştırılmasında katılımcı ve ekolojik falan filan" şeklinde değiştirilirdi. Planlamanın içinde bulunduğu ve bir reform talebi oluşturacak kadar yükseltilmiş olduğu ortam daha geniş çaplı düşünmeyi zorunlu kılıyor. Sorun planlamanın niteliksiz ve hedefsiz olması. Eğer plancı şöyle deseydi: "hedefim sıradan, niteliği olmayan, kalite bakımından vasat ve ortasınıfa hitap eden kentsel çevreler yaratmak ve ortalama bir yaşam kalitesi sunmak", o zaman teknik sorunlara, denetim mekanizmalarına, mali yapıya, uygulama süreçlerine gönderme yapan tartışmalar yapılması uygun olacaktı. Ne bir imari stil eksikliğinden ne de ekonomik üretim faktörlerinin plancının işini engellediğinden dem vurulacaktı; sermayenin de orta sınıfı genişletmek eğiliminde olduğunu kabul edersek. Sorun yukarıdaki plancının bile söylediğini söyleyememek. O kendine kuramsal temel olarak eğilimleri ve belirli bir toplumsal grubu, mekan kalitesini, çelişkilerin baştan kabullenmişliğini koymuştu. Bu yüzden gerekçeleri oldukça sağlam olacaktır yarattığı veya yaratmaya çalıştığı çevreyi oluştururken ve statükoyu eleştirirken.

Kaldı ki kent suçu, bir kent polisi örgütüyle aktöre edilecektir. Peki yetki çatışması ne olacak? Kent polisi belediyenin şehircilik bürosunun kolluk gücü (özel büroların da kent polisi ve koruması mı olacak?) haline mi gelecek? Zabıtayı ortadan kaldırmaz bu kurum, adını değiştirir ve çok hoşa giden bir isim sağlar. Faydası yok değildir. İsim değişikliği bile halkın gözünde onu yeni bir kimlik sahibi gibi gösterebilir. Üstelik belirli bir eğitimden geçirilmesi de şart koşuluyor kent polisinin, önerileri getirenler tarafından. Kimlerin kent polisi olabileceği de belirli koşullarla tanımlanabilir. Ama ya yetki çatışması. Herkes polis ve askerle uyum içinde çalışacak diyecektir. Bu uyumu biz plancılar acaba bırakın halkla ve kamuyla uyumu, kendi içimizde yapabildik mi de, müdahalelerimize ve kararlarımıza uyulup uyulmadığını kontrol etmesini istediğimiz bir örgüt yaratıp onun başka örgütlerle uyum içinde çalışabilmesini umuyoruz? Kent polisi ne yapabilecek? Ceza mı kesecek, yerel mahkemeye mi sevkedecek? Bir tek kent suçu bile, bu suçu işleyen kurnaz, inatçı ve bilinçli bir kentliyse mutlaka bir üst mahkemeye taşınacaktır. Kent polisinin yalnızca biraz daha eğitimli ve biraz daha fazla yetki ile donatılmış zabıtalar yaratmaktan ibaret olduğu açıktır. Polisle ve askerle yetki çatışmasının önüne geçmez, kaçak yapılaşma ve ruhsatsız esnafla mücadele etmesini kolaylaştırmaz.

Kent yoksulluğu, kent suçu, kent polisi gibi kavramlar üzerinde durmuş olma nedenim açık. Plancı "kent" kelimesini –bitirirken tekrar etmekte sakınca görmüyorum- çok seviyor. Basitçe denebilir ki, kent üzerine söylemlerde sorunumuz var. Kelimeleri kullanırken farklı kavramları içselleştirmeye çalışarak aslında yalnızca dilde çözümlemeler yapıyoruz. Sonra bunları kentsel sorunların odağına yerleştiriyoruz veya ne anlam ifade ettiğini tam olarak bilmeden, üstelik her yerde, kullanıyoruz. İçi boş söylemler peşinde

koşmak veya bunları içi dolu gibi göstermeye çalışmak, kimi zaman çok önemli kimi kavramların da eskitilmesine neden oluyor. "...galiba üzerinde durmamız gereken bir diğer nokta da çevre ve katılım – özellikle çevre – kavramlarının giderek yıpranmakta olduğudur."[34] Katılım, sürdürülebilirlik, kent suçu, kent yoksulluğu, kamu yararı...

6. Planlamada dışlamalar ve içermeler

Bitirirken, şehirciliğin bir 'müdahale aracı olarak' aslında neleri ilgi alanına dahil etmesi gerektiği, neleri gerekmediği; nelerin esas meseleleri olduğu ve bunlardan nasıl uzaklaşmakta olduğuna dair eleştirel bir son değerlendirme yapılacaktır. Tanımlanması gerektiğine inandığım 'yeni planlama' alanının sınırları çerçevesinde dışlama ve içermelerin neler olabileceği üzerine açılan tartışmaların 'eski' ve 'yeni' planlamanın kaygıları arasındaki farklılaşmanın (eğilimin ve dönüşüme yatkınlığının) çizilmesi; planlamanın kapsamlı ve etkili yeniden yapılanması için temel oluşturan gereksinimlerinin belirlenmesine giriş teşkil edebileceği açıktır.

"Belki de bilimsel sahalar arasındaki sınır çizgileri, devlet sınırının izlediği yoldan gidecektir; yani sınır çizgilerini daha da kalınlaştırma ya da ortadan kaldırma çabası içinde olacaklardır.[35]" Kent planlamanın sosyal, politik ve ekonomik alana doğrudan müdahale etmeye niyetlenmesi, yetkin olduğu alanın dışına çıkması demektir. Şehirci yapabileceğinden fazlasına el attığı için bocalamaktadır.

Kentsel alana özgü sosyal, politik ve ekonomik süreçler konusunda ihtisas yapmış bir teknokrat olarak, üst-ölçekteki süreçlere yine ancak kentsel alanı kullanarak müdahale edebilecek olması onun kısıtlanması değil, kendi hakimiyet alanına sahip olmasını ve bu hakimiyet alanı aracılığıyla hakim toplumsal mantığı eleştirmesini sağlayacaktır. Bugün şehirciliğin eğilimi, sorunlara kısa vadeli ve pratik çözümler bulmak; uygulama güçlüğü çektiği zaman bunun sistemden kaynaklandığını söyleyerek suçu kendinden atmak ve şehircilik dışında başka alanlara yönelmek şeklinde özetlenebilir. Fakat, şehrin kendisi hakkında bu pratisyenin keşfedeceği daha çok şey var. En son öğreneceği muhtemelen, kenti kullanarak hakim ilişki türlerini ve mantığını nasıl değiştirebileceğidir. Bu yüzden öncelikle şehirle ve şehircilikle neler yapabileceğini anlaması gerekli. "Planlamadan az çok bilinçli, temkinli bir eylem olarak sözedilemez; planlama yalnızca ulaşılmak istenen hedefler açısından ele alınabilir: düzenleme hedefleri temelde toplumsal rolü nedeniyle müdahale eden aktörün kurumsal konumuyla belirlenir. Özellikle yönetimdeki üyeliği bu aktörü çelişkili toplumsal çıkarlar üzerinde bir yere koyarak, kentsel krizin nedeni olan ekonomik ve teknik sorunları düzeltme olanağını ona tanımaktadır.[36]

Sonuç:

Bu bildiride, şehircilerin nitelikli kentsel çevre yaratmada karşılaştıkları genel geçer sorunlar ve bu kolokyumda arayışına çıkılan 'yeni bir imari stil' ve 'reformist şehircilik', sınır kavramı üzerinden ilişkilendirilmiştir. Sorunların ve arayışa çıkmanın temel sebebi olarak; planlamanın, 'öznel alanına sahip olan, kendi özgürlük/eylem ve yaptırım araçları olan, yetkilerini belirlemiş bir çalışma alanı' olarak henüz tanımlanamamışlığı görülmüş, planlamadaki kuramsal / kavramsal eksikliğin altı çizilmiştir. Planlamanın öncelik-

le kendi özsınırlarını belirlemeyi başardığı takdirde, yeterli etkinlikteki konumuna sahip olacağı bir özerk yapı oluşturabileceği tasarlanmıştır.

Bir kuramın veya genel bir kabullenmenin kentbilimlerine dahil edilemeyeceğini düşünmek veya onun bir bilim haline getirilemeyeceğini baştan kabul etmek mümkün değil. Bu işin güçlüğü açık. Sorunu, kent planlamanın nasıl bir kuramsal gerçekliği ifade ettiğini ve nesnel ortamda hangi alanın kendisine ayrıldığını bilememesi şeklinde ortaya koyunca, sınırlandırma ve çekirdek oluşturma için, önümüzdeki yıllarda kent planlaması çalışmalarının kuram, teori ve hipotezlerle yola çıkması gerektiği karşımıza çıkacaktır. Uzun vadeli çalışmalar ve kuramsal açılımlar, "imari stildeki tesadüfiliği" de ortadan kaldıracaktır.

Son söz olarak, şehircinin bir nevi "ekol" heveslenmesine girmesi gerektiğini düşünüyorum. Chicago Okulu, Frankfurt Okulu, Kalkınma Kuramları, Milli Mimarlık Akımı, Bauhaus, Team Ten... gibi kuramsal temelden yola çıkan ve içsel tutarlılıkları bulunduğu açık olan okullardan öğrenecek ve imrenilecek çok şey var. Her ne kadar tartışılsa ve pek çoğu teorik olarak çürütülmüş olsa da, örneğin Türkiye'de gecekondu sorunu üzerine yapılan çalışmaların pratik örnekler üzerinden eleştirilmesinden çok daha tutarlı eleştirilerle çürütüldükleri kanısındayım. Ekollerin ideolojik olduğu yönündeki suçlamalara cevap olarak "şehirciliğin tarafsız olmaması gerektiği"ni veriyorum. Kuramsal temel oluşturulması yöntemi, kavramsal bir bütünden yola çıkılması nesnel dünyadan kopukluk demek olmasa gerek. Aksine kuram mevcut yapının bir bakı noktasından algılanmasını, – bizim için Türkiye'nin nesnel koşulları ve şehircilik pratikleri – sorunların tutarlı şekilde belirlenmesini sağlayıp gerçekçi olasılıkları ortaya çıkarmak işine yarar. Kuramsal çalışmalar şehircilere, hem şehirciliğin ne tür sınırlar içinde bulunmuş olduğunu ve bugün nasıl sınırlar içinde bulunduğunu, bu sınırlar içinde nasıl davranabilmiş olduğunu ve bugün nasıl davranabileceğini, hem de şehircilerin kuramsal çalışmalara katılımını - ve katılımcı çalışmanın zorluklarını fark etmelerini, böylece halkın katılımı zorluğunu daha iyi anlamalarını - sağlayarak entelektüel birikim ve çatışmalarla daha sağlıklı açıklamalar, dolayısıyla eylemlerine daha gerçekçi yaklaşımlarda bulunmaları yetisini kazandıracaktır.

Notlar

1 Akım şemaları ekte...

2 Bu bölümdeki ilişkiler arasında çok hızlı geçişler olduğu farkedilecektir. Hatta hatalı bir başlangıç noktası bile seçmiş olabiliriz. Yine de varılacak noktanın sağlayacağı faydalar açısından bu atlayışlar ve indirgemeci yaklaşımların kaçınılmaz, hatta gerekli olduğu kanısındayım.

3 Spreiregen, P.D.(1965) Urban Design: The Architecture of Towns and Cities. New York

4 Şengül,T. (2001) Kentsel Çelişki ve Siyaset. Demokrasi Kitaplığı. WALD

5 Donnan, H.;Wilson T. M. (2002). Sınırlar. S:15. Ütopya Yayınları.

6 a.g.e. s:97

7 a.g.e. s:101

8 "Gated community" kavramına Türkçe karşılık bulunmalı, zira büyükşehirlerimizde bu tür özel yaşam alanları gittikçe artıyor.

9 Bu iki cümle, bir plancının kendi mesleğini yüceltmesi kadar doğal; meslek dışı bir başkası içinse bir o kadar ukalaca bir söylem olarak düşünülebilir.

10 Sürekli yeni arayışlar, planlamanın değişen dünya koşullarına adapte olmaya çalışan, süreçleri izleyen ve kendini devamlı yenileyen bir kuram olduğunu gösterebilir. Maalesef daha gerçekçi olarak, hala kendini tanımlayamamış olduğundan bir arayış ve bocalama dönemidir.

11 Rousseau, J. J. Yalnız Gezerin Düşleri

12 Başka bir deyişle, mimarinin kent mimarisi olarak algılanacağı bir boyuta gönderme yapar.

13 Sonuç bölümüne bir gönderme yapacak olursak: Plancı kendi inisiyatifi ile hareket etmek istediği için ve ülkemizde hala rasyonel kapsamlı plan çalışmalarının domine ettiği bir şehircilik geleneği var iken, gerçekçi ve uygulanabilir planlar çıkarılmaması veya neyin nasıl yapılacağının bilinmemesi imari bir stilimiz olmadığını, dolayısıyla üst ölçekli kararları eleştirirken haksız eleştiri yaptığımızı açıklar. Sistemi veya hükümet kararlarını eleştirip, evrensel planlama geleneğini meşru kılmak, planlamanın sorunlarını çözmez. Oysa ki, o hükümetin karşısına bir kentbilim kuramı, teorisi veya programı ile çıkılırsa, denge tek taraflı değil, karşılıklı etkileşimler şeklinde oluşturulacaktır.

14 Harvey, D. (2003) Sosyal Adalet ve Şehir, s:52-53, Metis Yayınları

15 Donnan, H.; Wilson T. M. (2002). Sınırlar. S:17. Ütopya Yayınları.

16 a.g.e. s:107

17 Lefebvre,H. (1998) Modern Dünyada Gündelik Hayat S:18. Metis Yayınları

18 Castells, M. (1997) Kent, Sınıf, İktidar. s: 113. Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara

19 Plancının tüm çıkar grupları karşısında nesnel olabilmesi mümkün değil denecektir. Kesinlikle destekliyorum, fakat şu şekilde: plancı tarafsız olmamalıdır. Hangi tarafı tutması gerektiğine burada değinmeyeceğim.

20 Harvey, D. (2003) a.g.e. s:27

21 Bu görüşe karşı çıkanlar olacaktır, kent plancısı nesnel davranmalıdır deyip Weberci bürokrasiden dem vurulacaktır. Oysa, farklı plancılar farklı sorunlarla karşılaştıklarında nasıl davranmalılar sorusunun cevabı, bu sorunu çözmesi beklenen tek olguda yatar, o da ne içeriği tanımlı, ne kavramsallaştırılmış, ne teorik bir zemine oturan "kamu yararı" ilkesidir. Kamu yararı ilkesi, "merkezi bir yönlendirme mekanizmasıdır".

22 Üstelik bu pratisyenin temelde yaptığı iş politika üretmek; sınırı ise üst ölçekli politikaların genişliği kadar.

23 TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu, Antikapitalizm , Türkiye ve Planlama, Planlama Dergisi 2002/4

24 Castells, M. (1997). a.g.e., s: 116

25 Bu yılki kolokyumun başlığından, kent plancısının pesimizme doğru ilerlediği fikrini çıkarmak güç değil.

26 Castells, M. (1997) a.g.e., s:89

27 Donnan, H.;Wilson T. M. (2002). a.g.e. S:207

28 Işık,O. (1994) "Kent Planlamada Yeni Gündem – Çevre ve Katılım" içinde. TMMOB Şehir Plancıları Odası. Ankara

29 Bir doğruyu veya teoriyi ispat etmeyi başarı kriteri olarak alabileceğimizi düşünüyorum. Örneğin gecekondu konusunda Türkiye'de 60 yıldan uzun süredir yapılan çalışmalar (plancı bunları mücadele olarak ele alır) gecekondu konusuna kavramsal bir çözüm getirmemişse, bu, gecekondu konusunda yapılan çalışmalardan hiçbir şey öğrenmediğimizi de gösterir. 60 yılın çalışmaları ve tüm bu envanter bize ne kazandırdı? Olgunun ortaya çıkışı dahi hala "Marshall yardımları, traktör alımı..." gibi metatik açıklamalarla yapılıyor. Bu süreci yapılardan yola çıkarak açıklayabilecek bir dil, hem gerçekleştirilmiş uygulamaları bütün olarak ele alıp onların muhakemesini yapabilir hem de bu pratiklerin oluşturduğu özü ortaya koyabilir kanısındayım.

30 İşlemden sonra devreye giren veya sonuçlara bakıp nedenleri tahmin eden

31 Bir aile Abilene kasabasına gezi yapma kararı alır. Herkes bu öneriye katılmaktadır. Ancak geziden döndükten sonra her bir aile üyesi aslında gitmek istemediğini, ama tüm aile üyelerini çok coşkulu ve istekli görünce, kimsenin hevesini kırmamak için gezi teklifini kabul ettiğini söyler. (Cooke, Bill. Kothari, Uma. (2002) Katılım: Yeni Bir Zorbalık mı? Demokrasi Kitaplığı. WALD)

32 Erten, M. (1999). Nasıl Bir Yerel Yönetim? Anahtar Kitaplar. İstanbul

33 Bu bölüm daha çok, şehircinin kent kelimesini görünce nasıl heveslendiğine örnek vermek amacıyla hazırlanmıştır. Şehircinin her türlü yetkiye sahip olma isteğinin karşısına kendini sınırlandırması gerektiğini koyuyorum.

34 Işık, O. (1994) a.g.e.

35 Donnan, H.;Wilson T.M. (2002) a.g.e. S:111

36 Castells, M., a.g.e., S:88